

ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІКИ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ДУХОВНІЙ СЕМІНАРІЇ

Випускники духовних семінарій мали змогу продовжувати своє навчання як в духовних, так і в світських вищих навчальних закладах, займати церковнослужительські місця та вчительські посади в початкових приходських школах, де навчалась переважна більшість дітей шкільного віку. Тому в семінаріях значна увага приділялась вивченню педагогіки. З викладанням теорії виховання і навчання була тісно пов'язана педагогічна практика. Відкриття школи при Чернігівській духовній семінарії пов'язано з відкриттям в семінаріях кафедр педагогіки. 27 лютого 1866 р. Синод видав наказ, в якому зазначалося «ввести в семинарский курс педагогику, как предмет более необходимый для будущих пастырей и учителей народа... А дабы не ограничиваться одною теориею, в настоящем случае недостаточной для практических целей, учредить при семинариях воскресные школы» [1, с. 202].

Слід зауважити, що з ініціативи архієпископа Філарета у Чернігівській духовній семінарії викладання педагогіки було запроваджено ще в січні 1866 р. [2, с. 199]. Мета цього нововведення полягала в тім, «чтобы пробудить в будущих пастырях церкви сознание их педагогической обязанности. Чтобы вполне достигнуть этой цели, конечно недостаточно одних теоретических сведений, хотя бы самых полных и обстоятельных, о воспитании, нужна практика, под руководством опытных педагогов» [3, с. 34].

Ректор семінарії 5 березня 1867 р. подав на розгляд Правління «Проект педагогических занятий воспитанников Черниговской духовной семинарии», що передбачав проходження практики у щоденній початковій школі при семінарії, в якій навчалися 18 учнів [4, с. 352].

У школі навчали слов'янській та російській грамоті, письму, молитвам, церковній історії, першим чотирьом діям арифметики та співам. Відповідно до рівня підготовки учнів було розподілено на 3 групи [5, с. 625].

Неписемні за два місяці навчалися читанню й письму, головним молитвам, деяким подіям священної історії та рахуванню до десяти. У другій групі – пояснювальному читанню та письму, розповідям зі священної історії, рахуванню до ста. У третій групі вивчали символи віри і священну історію Нового Заповіту, головні властивості складу мови по відношенню до правопису, дії з числами різної величини та рішення простих задач, географію Чернігівської губернії та Російської імперії в цілому [6, с. 11].

Школа розміщувалась в одній з кімнат навчального корпусу семінарії. Вона була забезпечена меблями й навчальним приладдям – столами й стільцями, географічними картами і портретами відомих педагогів, шафами з книжками [7, с. 256]. У класі зберігались наочні посібники – літери, кубики, рахівниці, складний аршин, глобус, компас, картини на історичні сюжети [6, с. 11]. Водночас гостро постало питання про відсутність навчального плану, тим більше, що вчителі-практиканти постійно змінювались.

Читанню навчали по звуковому методу, письму – разом з читанням, при викладання арифметики по можливості дотримувались наочного методу, а історію вивчали за допомогою картин [5, с. 625].

Висвітлений нами стан умовно можна віднести до першого періоду існування початкової школи при Чернігівській духовній семінарії. Як і семінарія, школа час від часу теж зазнавала певних змін. Цей умовний перший період продовжувався до 1874 р. Розпочинаючи з 1874 – 1875 навчального року школа перестала бути щоденною. Заняття проходили кожної неділі і в кожен святковий день зранку. А з 1876 р. тричі на тиждень проходили ще й вечірні заняття [8, арк. 13].

У 1884 р. школи при духовних семінаріях зазнали нового реформування. Згідно з новим семінарським Статутом для практичних занять вихованців V і VI класів, котрі вивчали дидактику, при усіх духовних семінаріях належало

створити зразкові початкові школи [9, с. 123]. «Во внимание к тому, что в духовных семинариях, как теоретическое, так и практическое изучение воспитанниками школьного дела должно быть строго согласовано с предстоящей им при выходе из семинарии деятельности в звание законоучителей и учителей в церковно-приходских школах, и образцовые начальные школы при духовных семинариях должны быть устрояемы непременно по типу церковно-приходских школ», – зазначалось у Правилах для зразкових початкових шкіл [10, с. 740].

Зразкова початкова школа при Чернігівській духовній семінарії була відкрита 25 жовтня 1885 р. Тривалість уроку в ній становила 1 годину з 15-ти хвилинною перервою між уроками. Кожен урок розпочинався і завершувався молитвою. У школі навчали Закону Божому, російській мові, читанню, арифметиці, чистописанню та співам [11, арк. 24]. У такому форматі школа проіснувала аж до закриття Чернігівської духовної семінарії у 1919 р.

Як зазначав сучасник, для належного забезпечення навчального процесу в таких зразкових школах при семінаріях бракувало методичних рекомендацій: «Учителя всех других учебных заведений (низших, средних и высших) имеют перед народными учителями уже те привилегии, что имеют известные нормы и разные средства к наилучшему преподаванию; у них есть определенные руководства, которые уже определяют и методы преподавания; есть определённые программы, а в них – и сам план преподавания, наконец есть у них достаточные средства, как к надлежащему прохождению учебных предметов в пособиях библиотечных, так и к собственному педагогическому образованию в учительской среде товарищей» [12, с. 149]. Щоправда, невдовзі Синод видав програми навчальних дисциплін, які відповідали курсу однокласної церковно-приходської школи [13, с. 167].

Після створення зразкової початкової школи при Чернігівській духовній семінарії було дещо змінено і проходження педагогічної практики. Спершу семінаристи вивчали теорію дидактики, потім методику викладання шкільних

предметів та експериментальну педагогіку, оволодівали психолого-педагогічними вимірювальними методами.

Практичні заняття семінаристів в школі відбувалися щоденно. Два вихованці VI і один V класів по черзі відвідували ранкові заняття у школі, які проводили законовчитель і вчитель. Після обіду, також по черзі, практиканти давали уроки в школі у присутності викладача дидактики, законовчителя і вчителя [13, с. 168].

Перед уроком практиканти мали подати викладачу письмові конспекти уроків, які згодом детально розбиралися на заняттях з педагогіки. Крім того, в семінарії щотижня відбувалися педагогічні конференції за участю ректора, викладача педагогіки, законовчителя і вчителя школи, а також вихованців-практикантів [14, арк. 7 зв.].

Викладачі педагогіки рекомендували семінаристам вивчати праці відомих педагогів Я. Коменського, А. Дистервега, К. Ушинського, С. Миропольського та ін.[15, арк. 208 зв.].

Таким чином, у Чернігівській духовній семінарії у другій половині XIX – на початку XX ст., значна увага приділялася педагогічній підготовці вихованців, задля чого було відкрито початкову школу. Це відповідало потребам часу, адже саме випускники духовних семінарій працювали вчителями у церковно-приходських школах, у яких навчалася значна частина дітей шкільного віку.

1. О некоторых мерах для содействия со стороны духовенства делу народного образования // Черниговские епархиальные известия. – 1866. – № 12. – С. 202.
2. О практических педагогических занятиях учеников Черниговской семинарии // Черниговские епархиальные известия. – 1867. – № 6. – С. 199–205.
3. А. Е-й. О педагогике, как науке, преподаваемой в семинарии // Черниговские епархиальные известия. – 1867. – 1 января. – Часть неофициальная. – С. 28–34.
4. Праздничная и ежедневная школы при Черниговской духовной семинарии // Черниговские епархиальные известия. – 1867. – 15 апреля. – Часть неофициальная. – С. 351–357.
5. Дмитревский Ф. Воскресная школа при Черниговской духовной семинарии / Ф. Дмитревский // Черниговские епархиальные известия. – 1871 – № 23. – Часть неофициальная. – С. 621– 633.
6. О ревизии духовно-учебных заведений в Чернигове. – СПб.: Синодальная типография, 1873. – 49 с.
7. Дмитревский Ф. Сведения о воскресной школе при Черниговской духовной семинарии за 1874 – 1875 учебный год / Ф. Дмитревский // Черниговские епархиальные известия. – 1876. – Часть неофициальная. – № 8. – С. 253–257.
8. Російський державний історичний архів у Санкт-Петербурзі (далі – РДІА), ф. 802, оп. 9, спр. 88, 111 арк.
9. Свод уставов и проектов уставов духовных семинарий 1808 – 1814, 1862, 1867, 1884 и 1896 гг. – СПб.: Синодальная типография, 1908. – ХХV; 406; 116 с.
10. Правила для образцовых начальных школ при духовных семинариях // Черниговские епархиальные известия. – 1886. – № 18. – С. 740–743.
11. РДІА, ф. 802, оп. 9, спр. 50, 82 арк.
12. Дмитревский Ф. Сведения о воскресной школе при Черниговской духовной семинарии за 1874 – 1875 учебный год / Ф. Дмитревский // Черниговские епархиальные известия. – 1876. – Часть неофициальная. – № 5. – С. 148–153.
13. Марков Н. Общие сведения о состоянии начальной образцовой школы при Черниговской духовной семинарии / Н. Марков // Черниговские епархиальные известия. – 1888. – № 6. – Часть неофициальная. – С. 166–173.
14. РДІА, ф. 802, оп. 15, спр. 1293, 30 арк.
15. РДІА, ф. 802, оп. 9, спр. 52, 231 арк.